

LHIS370-1 21V Bacheloroppgave i historie

**Jordbruket i Norge fra 1900 til 1950,
med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet**

University of
Stavanger

Institutt for kultur- og språkvitenskap

Navn: Gerd Slåke

Kandidatnummer: 2319

Bacheloroppgave i historie, våren 2021

Universitetet i Stavanger

Innholdsfortegnelse

1.0. INNLEDNING	1
1.1. BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	1
1.2. AVGRENSNING OG PRESISERING AV PROBLEMSTILLING	2
1.3. FORMÅL MED OPPGAVEN	3
1.4. OPPBYGGING AV OPPGAVEN	3
1.5. DEFINISJON AV BEGREP	4
<i>1.5.1 Primærnæringene og jordbruk</i>	<i>4</i>
<i>1.5.2. Utvikling</i>	<i>4</i>
<i>1.5.3. Modernisering</i>	<i>5</i>
<i>1.5.4. Kjønnsperspektivet</i>	<i>5</i>
2.0. METODE OG TEORI	6
2.1. HISTORISK TEORI	6
2.2. METODE	6
<i>2.2.1 Tekstanalyse</i>	<i>7</i>
<i>2.2.2 Søkehistorikk</i>	<i>8</i>
<i>2.2.3 Kildegransking</i>	<i>8</i>
3.0. JORDBRUKET	9
3.1. JORDBRUKSNÆRINGEN PÅ 1800-TALLET – ET KORT HISTORISK TILBAKEBLIKK	9
3.2. RESSURSGRUNNLAGET I NORGE	10
3.3. MODERNISERINGS-PERSPEKTIVET FRA 1900	11
<i>3.3.1. Teknologitvviklingen på 1900-tallet</i>	<i>12</i>
3.4. MODERNISERINGEN OG KJØNNSPERSPEKTIVET FRA 1900 TIL 1950	16
4.0. DRØFTING	20
4.1. BEGREPENE UTVIKLING OG MODERNISERING	20
4.2. HVORFOR SKJEDDE MODERNISERINGEN I JORDBRUKET FRA 1900 TIL 1950 I NORGE?	21
4.3. UTVIKLINGEN I MODERNISERINGS- OG KJØNNSPERSPEKTIVET I JORDBRUKET I NORGE FRA 1900 TIL 1950	22
5.0. KONKLUSJON	24
6.0. LITTERATURLISTE	25

1.0. Innledning

I forbindelse med bacheloroppgaven min ved Universitetet i Stavanger våren 2021, har jeg valgt å skrive om følgende tema:

‘‘Utviklingen i primærnæringene i Norge fra 1900 til 1950’’.

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Jeg har valgt å skrive om dette temaet av flere ulike årsaker. Den mest subjektive årsaken er at jeg er oppvokst på landet, og har fra jeg var 12 år til dags dato, arbeidet innen jordbruket, som er en del av primærnæringene. Fra ung alder har det derfor vært av interesse å skaffe lærdom innen bransjen. På en annen side er dette et relevant tema innenfor lektorutdanningen i historie, da hoveddelen av Norges befolkning gjennom tidene har livnært seg innen disse næringene. Forståelse og lærdom av den norske historien kan derfor ta utgangspunkt i primærnæringene, og kan være delaktig i å skape et helhetlig inntrykk og sammenheng i forbindelse med sekundær- og tertiærnæringene.

Som lektorstudent med historie som hovedfag, var det ikke i min interesse å skrive en bachelor som omhandlet historie-fagdidaktikk. Selv om dette kan fremstå som motsigende i første omgang, er min hensikt med en slik påstand å skrive en ‘ren’ historie bachelor, der jeg har muligheten til å gå i dybden i forhold til tidligere oppgaver og eksamener. Dette henger sammen med ønsket om å få en større faglig bredde, slik jeg blir bedre kompetent til å undervise elevene i historie med en god faglig kompetanse.

I semestrene tidligere i utdanningen har vi hatt pensum som har vært knyttet opp til temaet mitt for denne oppgaven. Tidligere kunnskap gjorde at jeg ble mer interessert i temaet, samtidig som problemstillingen min omhandler aspekter som jeg ikke har hatt så mye kunnskap rundt. Jeg så derfor frem til å lære mer, og få en større faglig kunnskap rundt historien til primærnæringene, og koblingene næringen har mellom moderniserings- og kjønnsperspektivet.

1.2. Avgrensning og presisering av problemstilling

Ut fra det valgte temaet er problemstillingen min som følger:

''Hvorfor og hvordan skjedde en utvikling i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet?''

Avgrensning:

Temaet jeg har valgt å skrive om er bredt, og det er mange aspekter man kan skrive mye om. Problemstillingen min er avgrenset til moderniserings- og kjønnsperspektivet innen jordbruket, samtidig som jeg har valgt å fokusere på en tidsperiode på 50 år, fra 1900 til 1950 i Norge. I tillegg kommer jeg til å ha med et kort historisk tilbakeblikk fra midten av 1800-tallet, ettersom flere av endringene som skjedde, særlig med moderniseringsperspektivet, begynte på 1800-tallet.

Det er flere årsaker til at jeg har valgt å fokusere på jordbruket blant primærnæringene. Den første årsaken er at dette er fagområdet jeg har størst subjektiv interesse av å få mer kunnskap rundt. I tillegg er dette en problemstilling og område jeg tror kan være lærerikt å lære mer om, med å sette moderniseringsperspektivet og kjønnsperspektivet i sammenheng med hverandre. Både fiske og skogbruk var sesongbasert i Norge, og var nødvendig for flere å ha en biinntekt ved siden av gårdsbruk.¹

Tidsperioden fra 1900 til 1950 fremstod som mest interessant for meg å lære mer om. Årsaken til at jeg valgte denne tidsperioden er at det var en klarere kjønnsdeling på 1800-tallet. Innen kjønnsperspektivet er endringene tydeligere fra 1900-tallet, noe jeg er interessert i å få mer kunnskap om. For å skrive om denne tidsperioden vil det komme et kort historisk tilbakeblikk, ettersom flere av endringene som foregår fra 1900-tallet, henger sammen med en utvikling som startet på 1800-tallet.

Anledningen til å ville fokusere på moderniserings- og kjønnsperspektivet i samme oppgave, er for å utforske hvordan disse to perspektivene har sammenheng i valgt tidsperiode. Hensikten er å skrive om hvorfor moderniseringen skjedde og hva den innebar for jordbruket, i tillegg til hvordan moderniseringen påvirket kjønnsperspektivet i næringen. Jeg vil prøve å få fram konsekvensene moderniseringen fikk for kjønnsperspektivet, som blant annet arbeidsdelingen. Årsaken til å ville fokusere på både hvorfor og hvordan, er at besvarelsen på

¹ Hilde Sandvik, ''Å være bonde, husmann, fisker, slusk,'' Hentet 2. april 2021 fra <https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1320-a-vere-bonde-husmann-fisker-slusk.html>.

hvorfor noe foregår, ofte henger sammen med hvordan en endring eller utvikling skjer. Derfor vil jeg belyse begge disse aspektene i besvarelsen min.

Spørsmålet som er kommet opp i arbeidsprosessen med oppgaven er: Har moderniseringen påvirket de tradisjonelle kjønnsrollene til arbeidsdelingen i jordbruket? Hvordan henger disse to perspektivene sammen, og hva er konkrete eksempler på at det er skjedd en utvikling innen disse områdene i jordbruket?

1.3. Formål med oppgaven

For det første er formålet med denne oppgaven at jeg som student skal få en fordypet innsikt i sentrale og aktuelle emner innen historie.² Dette vil si innen temaet og problemstillingen jeg har valgt som omhandler utviklingen av primærnæringene i Norge fra 1900 til 1950. Formålet er derfor at jeg får anvende allerede tilegnet kunnskap fra studieforløpet, samtidig som jeg også skal få en bedre innsikt innen dette spesifikke fagområdet. For det andre er formålet å gjennomføre et grundig arbeid, slik at problemstillingen får en fullstendig og faglig besvarelse.

1.4. Oppbygging av oppgaven

I oppgaven sin innledning skriver jeg om bakgrunn for valg av tema, avgrensning og presisering av problemstillingen min. Jeg kommer til å skrive om utviklingen i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet. I oppgavens første del begrunner jeg på samme tid formålet med oppgaven min, i tillegg til å komme med en definisjon av oppgavens mest sentrale begreper. I oppgavens andre del som heter *2.0. Metode og teori*, skriver jeg om metoden jeg har brukt, der jeg går i dybden på søkehistorikken og kildegranskingen jeg har gjort. I samme kapittel skriver jeg litt om historisk teori. Det tredje kapittelet kommer til å omhandle jordbruket. Først kommer et historisk tilbakeblikk på utviklingen til jordbruket på 1800-tallet og ressursgrunnlaget til jordbruket i Norge. Deretter skriver jeg om moderniseringsperspektivet fra 1900, der jeg har et delkapittel der jeg skriver mer om teknologiutvikling som foregikk på 1900-tallet. Dette delkapittelet vil være nært forbundet med den neste delen i kapittelet, som handler om moderniseringen og kjønnsperspektivet fra 1900 til 1950. Faginformatjonen som jeg skriver

² Universitetet i Stavanger, "Bacheloroppgave i historie LHis370."

om i det tredje kapittelet, vil være bakgrunnen for drøftingskapittelet. I drøftingskapittelet skriver jeg om ulike tolkninger knyttet til begrepene utvikling og modernisering. Jeg skriver først om hvorfor det skjedde en utvikling i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, før jeg skriver om hvordan moderniserings- og kjønnspektivet kan ses i sammenhenger i den gitte tidsperioden. Konklusjonskapittelet tydeliggjør det endelige resultatet av problemstillingen min, og er en oppsummering av hele oppgaven min. Til slutt har kommet en fullstendig litteraturliste, med en oversikt over sekundærlitteraturen og primærlitteraturen jeg har brukt til å besvare oppgaven.

1.5. Definisjon av begrep

1.5.1 Primærnæringene og jordbruk

De tre hovednæringene vi har i Norge i dag er primærnæringene, sekundærnæringene og tertiærnæringene. Primærnæringen omfatter jordbruk, skogbruk og fiske og fangst.³ FN inkluderer også husdyrhold i definisjonen av primærnæringene, noe som også er gjort i denne oppgaven.⁴

I jordbruket blir jorden dyrket for planteproduksjon eller som beite til husdyr. Hovedformålet er å produsere mat, enten for å ivareta egne behov, som blir kalt selvberging, i en større skala for å ha markedsbasert produksjon eller for å dekke etterspørselen etter mat i et større marked, gjerne innen eksport.⁵ Jordbruk ble tradisjonelt ofte drevet i kombinasjon med skogbruk og/eller fiske.⁶

1.5.2. Utvikling

Store norske leksikon definerer begrepet utvikling som: "En samlebetegnelse for en rekke ulike samfunnsendringer som antas å bidra til bedre sosiale og økonomiske forhold i utviklingsland."⁷ Bruken av dette begrepet i problemstillingen er for å undersøke om det har

³ Finstad et al., *En næring i omforming: 1880-1970*, bind 3, *Norges fiskeri- og kysthistorie*, 346.

⁴ "Primærnæring," Hentet 20. mars 2021 fra <https://www.fn.no/Statistikk/Primaernaering>.

⁵ Eirik Løkke, "Hva er landbruk?," Hentet 1. april 2021 fra <https://www.civita.no/politisk-ordbok/hva-er-landbruk>.

⁶ Sigurd Rysstad, "De lange linjer – Forelesninger om norsk jordbruk 1850-2013" (Norges miljø- og biovitenskapelige Universitet, 2013), 1.

⁷ *Store norske leksikon*, s.v. "utvikling," av Øyvind Eggen. Hentet 18. mars 2021 fra <https://snl.no/utvikling>.

skjedd en endring i primærnæringene i forhold til moderniserings- og kjønnsperspektivet, som igjen har ført til at menneskene innen disse næringene i Norge, har fått et bedre sosialt og økonomisk liv sammenlignet med tidligere.

1.5.3. Modernisering

Den moderne tidsalderen er navnet på utviklingsmønsteret som foregikk i den vestlige kulturkretsen som vi rekker fra rundt 1750.⁸ Myhre skriver om hvordan det å være moderne betyr å være en offentlighet, ikke være provinsiell og å ha kontakt med den større verden, samtidig som utdanning og opplysning blir lagt vekt på. Dette krever en konkret livsform, der man har en løsning på problemer man stilles ovenfor der man bor.⁹ Ulike faktorer kan spille inn slik at det skjer en moderniseringsprosess innen en bransje, som gjør at det foregår en endring eller utvikling. En definisjon av modernisering omhandler en utvikling av den moderne industrien og teknologien, samt en videreføring av politiske og sosiale endringer i et samfunn. Ved at et moderne samfunn er ulikt det tradisjonelle samfunnet, benytter man seg av nye vitenskapelige kunnskaper og informasjon, slik produksjonen av varer og tjenester får en fullstendig optimal utnyttelse av maksimering og effektivisering.¹⁰ Når det kommer til jordbruket kan moderniseringen bli illustrert med at det kom møller og meierier rundt om i landet, og disse anleggene lå aldri langt fra bøndene som leverte korn og melk.¹¹

1.5.4. Kjønnsperspektivet

Strukturelt kjønn vil si hvordan kjønn blir skapt og uttrykt gjennom samfunnsstrukturer. Dette kan bety at et arbeidsmarked er kjønnsdelt, samtidig kan et annet eksempel være fordelingen mellom kvinner og menn når det gjelder yrkesarbeid og omsorgsarbeid i et samfunn.¹² Fastgrodde forventninger som er knyttet til menneskers kjønn, er beskrivelsen til kjønnsstereotyper. Både de tradisjonelle og de stereotype oppfatningene av kjønn har

⁸ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, bind 3, *Norges landbrukshistorie*, 15.

⁹ Jan Eivind Myhre, "Byene som redskaper for samfunnsbygging og arenaer for modernisering," i *Norsk byhistorie: Urbanisering gjennom 1300 år* av Knut Helle m.fl. (Oslo: Pax Forlag A/S, 2006), 289.

¹⁰ Einar Berg-Hansen, "Et fiskarbondesamfunn under avvikling. Befolkningsutvikling og næringsaktivitet sett i et moderniseringsperspektiv. Valberg, Vestvågøy 1930 – 1970" (Masteroppgave, Universitetet i Tromsø, 2008), 7.

¹¹ Jan Eivind Myhre, "Industrialiseringens byer og tettsteder," i *Norsk byhistorie: Urbanisering gjennom 1300 år* av Knut Helle m.fl. (Oslo: Pax Forlag A/S, 2006), 300.

¹² Universitetet i Bergen, "Kjønnsperspektiv," Fra <https://www.uib.no/skok/kj%C3%B8nnsperspektiv/107727/sentrale-begrep#strukturelt-kj-nn>.

grunnlag i normene, som vil si enten uformelle eller formelle regler og lover, for kjønn som dominerer i samfunnet.¹³ Harriet Holter bruker begrepet kjønnsdifferensiering for å forklare hvordan man etter kjønn i et samfunn systematisk fordeler arbeid og økonomiske goder.¹⁴ Holter sin definering av begrepet, kan være med på å forklare hvordan et arbeidsmarked er kjønnsdelt, eller hvordan et samfunn bevisst deler arbeidet mellom kjønnene, noe som resulterer i at det er en skeivdeling mellom kjønnsrollene.

2.0. Metode og teori

2.1. Historisk teori

I metodeboken definerer Kjeldstadli historiske teorier som: «Historiske teorier er i) uttrykkelige og sammenhengende systemer av begreper og kategorier, som ii) tjener til å plassere og forklare bestemte historiske fenomener og kilder, men som iii) ikke uten videre og fullt ut kan avledes av kildene.»¹⁵

En teori må kunne forklare hvorfor noe skjer, selve hendelsen. I tillegg må en historisk teori kunne gjøre rede for grunnlaget til kunnskapen, for å definere litteraturkildene sin plassering i det vi forsøker å framstille. Til slutt er en historisk teori en oppfatning som fagfolk bidrar med til en undersøkelse, som ikke allerede ligger i kildene man bruker fra fortiden.¹⁶ En historisk teori kan derfor være at jordbruket har vært med på å forme kulturlandskapet og befolkningen i Norge.

2.2. Metode

I *Å lese og skrive i historie og historiedidaktikk: En veileder for studenter*, står det at metode er arbeidsmåten du velger for å svare på problemstillingen din.¹⁷ Videre skriver Fojuth at man i denne delen av arbeidsprosessen til oppgaven skal legge frem hvilken metode, eller kombinasjon av metoder, du bruker.¹⁸ Dalland skriver videre i boken *Metode og*

¹³ Heidi Jensseter, "Kjønnsperspektiv i norsk planlegging – likestillingsintegrering i policy og praksis" (Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, 2020), 12-13.

¹⁴ Terje Lillebo Aavatsmark, "Husmorrollen i Norge – Arbeiderpartiets politikk 1945-1951" (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2019), 30.

¹⁵ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget* (Oslo: Universitetsforlaget AS, 1999), 131.

¹⁶ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 131.

¹⁷ Marie-Theres Fojuth, *Å lese og skrive i historie og historiedidaktikk: En veileder for studenter*. Institutt for kultur- og språkvitenskap, 2. Utgave, 2021, 8.

¹⁸ Fojuth, *Å lese og skrive i historie og historiedidaktikk: En veileder for studenter*, 9.

oppgaveskriving, at metoden forteller oss noe om hvordan man bør gå til verks for å fremskaffe eller etterprøve kunnskap.¹⁹

2.2.1 Tekstanalyse

Metoden jeg har brukt i oppgaven min er tekstanalyse. Teksttolkning er en kvalitativ tilnærming til forskning.²⁰ Kvalitative og kvantitative metoder er ulike måter å skille innsamlingen av data. Forskjellen mellom de to metodene er primært hvor mye og hvilken type data tilnærmingen produserer. Kvantitative data er tall, svar eller fakta som kan telles og statistisk beregnes. Om det på den andre siden ikke umiddelbart blir produsert kvantitative data, er det en kvalitativ metode man arbeider med. Eksempel på dette kan være tekst, feltobservasjoner eller dagbøker eller kvalitative intervju.²¹

Teksttolkning er en metode som kan deles inn i tre ledd. Det første leddet handler om å kartlegge den språklige meningen i teksten. Blir det brukt eldre ord eller lokale ord om visse redskaper i teksten, må det bli tydelig hva den språklige meningen til forfatteren har vært. Det andre leddet i tekstanalysen handler om å finne meningen, budskapet, i teksten. Hva er det forfatteren ønsker og vil si i det aktuelle tekstutdraget? Til slutt kommer det siste leddet til metoden som er å gjengi meningen med mine ord. Målet er at leseren skal forstå min tolkning, og hva jeg legger i teksten jeg har valgt å skrive om.²²

I det andre leddet i tekstanalysen som handler om forfatteren sin mening, budskapet i teksten, må man huske på at en tekst alltid blir laget av en person i en viss sammenheng, en viss kontekst.²³ Samtiden kan være med på å påvirke hva teksten inneholder. I tillegg kan man som leser stille spørsmål om hvorvidt forfatter er oppdatert når det kommer til relevant forskning innen fagfeltet. For å kunne se dette er det viktig å selv være oppdatert om forskning og nylige publikasjoner, slik en har tilstrekkelig kompetanse til å luke ut utdatert informasjon.

¹⁹ Olav Dalland, *Metode og oppgaveskriving* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2020), 53.

²⁰ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 183.

²¹ Thomas Harboe, *Metode og prosjektskriving – en introduksjon* (Fredriksberg: Samfundslitteratur, 2013), 47.

²² Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 185.

²³ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 185.

2.2.2 Søkehistorikk

For å finne litteraturkilder av relevans for oppgaven min benyttet jeg meg av *Oria*, databasen som Universitetsbiblioteket i Stavanger benytter. I denne delen av arbeidsprosessen søkte jeg på ulike nøkkelord, som for eksempel: ”jordbruk”, ”modernisering i jordbruket”, ”primærnæringene i Norge”, ”landbrukets historie”, ”moderniseringsprosesser” og ”kjønnspektivet i Norge.” Søkerubrikken på *Oria* ble avgrenset med å skrive inn den kronologiske perioden for oppgaven, for å finne mulig relevant litteratur. I tillegg ble det gjort søk på databaser som *Idunn*, *Norgeshistorie.no*, *Google Scholar* og *Brage* med bakgrunn på lignende søkeord som er benyttet tidligere. Her fikk jeg tilgang til andre eksisterende avhandlinger og vitenskapelige artikler som kunne være relevante for oppgaven min.

2.2.3 Kildegransking

I denne oppgaven er det brukt primærkilder og sekundærlitteratur til å bygge opp, og lage en diskusjon knyttet til problemstillingen min. En primærkilde er den opprinnelige utgaven av en tekst eller senere opptrykk av den samme teksten.²⁴ I forbindelse med denne oppgaven er noen primærkilder brukt, som jordbruksstatistikk fra *Statistisk Sentralbyrå*.

Sekundærlitteratur er en annenhåndskilde som kan være en oversatt utgave av primærkilden eller en omtale av denne.²⁵ Kildekritikk skal være med å gjøre rede for denne litteraturen, der oppgaven sin troverdighet er avhengig av at det valgte kildegrunnlaget er godt begrunnet og analysert. Dette innebærer at det blir tydeliggjort hvorfor akkurat denne litteraturen er valgt, og hvordan dette utvalget av kilder er gjort.²⁶ Kildekritikken sier noe om hvordan man skal behandle kilder, slik at man ikke endrer informasjonen man får ut av den. Dette innebærer et sett av håndverksregler som stort sett er basert på sunn fornuft. Et annet ord for å beskrive denne delen av arbeidsprosessen til oppgaven, er kildegransking. Her gransker man litteraturkilden for å se hva en kan finne av informasjon i den, men også om informasjonen man finner er holdbar.²⁷

Kildelitteraturen som er brukt i denne oppgaven, har vært gjennom håndverksreglene slik de er beskrevet i metodeboken *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Det første steget var å finne litteratur som er representative, noe som er skrevet

²⁴ Dalland, *Metode og oppgaveskriving*, 156.

²⁵ Dalland, *Metode og oppgaveskriving*, 156.

²⁶ Dalland, *Metode og oppgaveskriving*, 143.

²⁷ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 169.

mer om i underkapittel 2.2.2 *Søkehistorikk*. Steg to handler om å redegjøre hvilke litteraturkilder det er jeg har med å gjøre, å bestemme opphavet og formålet deres. Det tredje steget handler om hva som står i litteraturen og hvordan jeg skal tolke dem. Det siste steget er å avgjøre relevansen litteraturen har for problemstillingen min. Samtidig må man her stille spørsmål rundt troverdigheten til informasjonen i litteraturen.²⁸

Nå skal jeg gi en oversikt over den viktigste historiefaglige sekundærlitteraturen som jeg bruker i oppgaven. Til kapittelet om metode og teori har særlig Dalland sin bok *Metode og oppgaveskriving* og Kjeldstadli sin *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, vært sentrale. Det Norske Samlaget har publisert en serie av *Norges landbrukshistorie*, der jeg har brukt bind 3 og 4, henholdsvis *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920* av Gjerdåker og *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000* av Almås. Disse bøkene har vært direkte rettet mot landbruket, og derfor vært til stor nytte i besvarelsen av problemstillingen min. Til å besvare på både modernitets- og kjønnsperspektivet har oversiktsverkene *Norvegr: Norges historie*, bind 3 og 4, og *Aschehougs Norges historie*, bind 10 og 11, vært til god hjelp. Selv om det har blitt skrevet om kjønnsperspektivet i de respektive bøkene nevnt ovenfor, har også Hagemann m.fl. sin bok *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, vært med på å belyse de ulike aspektene ved problemstillingen min.

3.0. Jordbruket

3.1. Jordbruksnæringen på 1800-tallet – Et kort historisk tilbakeblikk

For å dra historiske linjer og å skape en historisk sammenheng, starter jeg med kort å presentere utviklingen til primærnæringene før 1900. Målet er å gi et innblikk i situasjonen til menneskene som livnærte seg med å være del av primærnæringene før århundreskiftet og deres posisjon i samfunnet.

På 1800-tallet var Norge et jordbrukssamfunn. Både med hensyn til andelen av sysselsettingen og av bruttonasjonalproduktet var primærnæringene størst. Det var mot slutten av århundret at industrialiseringen begynte å ta seg opp i Europa, men den fikk ikke et skikkelig fotfeste her til lands før på begynnelsen av 1900-tallet. Industrialiseringen førte til at det skjedde endringer i primærnæringene, både med moderniseringsprosesser og

²⁸ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 169 - 170.

rasjonalisering. Næringene trengte mindre arbeidskraft, grunnet en høyere produktivitet skapt av tekniske fremskritt.²⁹

Muligheten for å drive med fiske, husdyrhold og jordbruk var grunnlaget for bosetting langs norskekysten. Dette er et klart eksempel på kjønnsarbeidsdelingen. Årsaken er at her dro de voksne mennene på fiske, mens kvinner, barn og gamle tok seg av husdyr, åker og eng på gården.³⁰ Når kvinner ble satt til tradisjonelt mannsarbeid ble det ofte antatt at de gjorde et dårligere arbeid enn mennene.³¹

Fra 1870- til 1940 foregikk det en viktig side av moderniseringen i landbruket, endringene i råderetten over jorden. Bare halvparten av jordbrukerne i Sogn og Fjordane var eiere av jorden de drev i 1875, der jordbruk inkluderer både selveiere, leilendinger og husmenn. I resten av landet startet denne prosessen tidligere. Etter 1930 var tallet av selveiere i Sogn og Fjordane mer enn ni av ti jordbrukere. Parallelt med denne utviklingen fikk gårdbrukerne her større råderett over jorden sin.³²

Ettersom det var arbeidskrevende og dyrt å skaffe seg kontanter til å kjøpe varer man behøvde, var hovedstrategien for de fleste å være i størst mulig grad selvforsynt. På den måten kunne man produsere de samme varene selv.³³ Før jordbruket ble mekanisert, var det mye hardt manuelt arbeid. De store gårdene begynte i 1870-årene med en mekanisering med maskiner som slåmaskiner og skurtreskere. Små bruk hadde lite penger til slike maskiner, samtidig som det ofte ikke var lønnsomt. Årsaken var at de måtte sette seg i gjeld ved å låne penger fra banken, samtidig som terrenget ofte var lite og bratt slik maskinene ikke ville få brukt kapasiteten sin.³⁴ Det var i det nye århundret, på 1900-tallet, at moderniseringen i størst grad kom til å gi større utbytte for det meste av den norske jordbruksbefolkningen.

3.2. Ressursgrunlaget i Norge

Ressursgrunlaget i Norge er mangfoldig, og landskapet er variert. På 1900-tallet livnærte de fleste på bygden seg med forskjellige former for jordbruk i kombinasjon med andre

²⁹ Lund, "Inntektsfordelingen i Norge i et historisk perspektiv : Årsaker til endringer i fordelingen av inntekt fra slutten av 1800-tallet og frem mot i dag med skille mellom by og bygd," (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2012), 19.

³⁰ Hagemann m.fl., *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2020), 162.

³¹ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 271.

³² Hoel, *Fjordfylket på nye vegar: 1875-1945*, bind 3, *Soga om Sogn og Fjordane*, 71.

³³ Ohman Nielsen, *May-Brith, 1840-1914*, bind 3, *Norvegr: Norges historie*, 61.

³⁴ Ohman Nielsen, *1840-1914*, 66.

næringer.³⁵ I 1910 var bruttonasjonalproduktet til jordbruk, skogbruk og fiske 23,7. I 1950 var det her en nedgang til 13,5.³⁶ Det varierende landskapet og alle de ulike ressursene som man hadde tilgjengelig, hadde en betydning for hvordan jordbruket her til lands gjennomgikk moderniseringsprosessene. Vær- og klimaforholdene er avgjørende for jordbruket, da særlig at det er varme dager og at vekstsesongen er lang. Langs kysten gjør Golfstrømmen at vi får milde vintre, noe som gjør at f.eks. sauer kan gå ute hele året. På grunn av Golfstrømmen er det mulig med en lang vekstsesong for grønnsaker og poteter, selv om produksjonen foregår nord i Norge. Samtidig har vi lange fjorder som gir godt le, beskyttelse, for vind, i tillegg til varme og et lunt klima for frukt og bær dyrkingen.³⁷ Det forskjellige landskapet og det varierende ressursgrunnlaget i Norge er en av årsakene til at moderniseringsprosessene ble satt i gang til ulike tidspunkt rundt i landet.³⁸

3.3. Moderniseringsperspektivet fra 1900

Fra midten av 1800-tallet var det økonomisk vekst. Nasjonalproduktet økte, den første industrien ble etablert og eksportnæringene vokste.³⁹ Dette bidro til at landet gikk inn i en industrialiseringsperiode, der det ble en overgang fra et jordbrukssamfunn til et industrisamfunn.⁴⁰ Det meste av den moderne produksjonen foregår utenfor husholdet som er preget av forbruk, omsorg og husarbeid. I den moderne markedsøkonomien foregår ikke lenger den viktigste produksjonen innenfor rammen, som går under hushold.⁴¹

Spesialisering og differensiering er tydelige trekk slik moderniseringsprosessen foregår i økonomi, levemåter og i samfunnet. For flere jordbruksfamilier førte spesialiseringen i jordbruket til at både selvforsyningen og mangesysleriet ble mindre viktig. På mange steder var mekaniseringen et svar på utflyttingen fra bygdene som foregikk mellom 1850 til 1914. Utflyttingen og utvandringen til Amerika gjorde at det ble mindre tilgjengelig

³⁵ Ohman Nielsen, *1840-1914*, 54.

³⁶ Tor Skoglund, "100 års ensomhet? Norge og Sverige 1905-2005: Fra jordbruk til olje og tjenester," Hentet 4. mai 2021 fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/fra-jordbruk-til-olje-og-tjenester>.

³⁷ Ohman Nielsen, *1840-1914*, 54.

³⁸ Ohman, Nielsen, *1840-1914*, 54.

³⁹ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 261.

⁴⁰ Lund, "Inntektsfordelingen i Norge i et historisk perspektiv: Årsaker til endringer i fordelingen av inntekt fra slutten av 1800-tallet og frem mot i dag med skille mellom by og bygd," 1.

⁴¹ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 18.

arbeidskraft, samtidig som den økte arbeidslønnen gjorde mekaniseringen mer lønnsom. Dette resulterte igjen til å gi arbeid til færre personer.⁴²

Moderniseringen og flukten fra landsbygden kan man se på som to sider av den samme saken, ettersom dette var to prosesser som gjensidig forsterket hverandre. Det var de lave lønningene og den dårlige avkastningen, og ikke moderniseringen av jordbruket og mangelen på arbeid, som gjorde at folk reiste fra bygden. For bøndene ble lønningene for høye til at de kunne fortsette å drive på den samme måten. Moderniseringen ble presset frem av både lønnsnivå og mangelen på arbeidskraft.⁴³

Etter 1900 hadde jordbruket en fremgang og en klar produksjonsøkning under første verdenskrig, 1914-18. Men sammenlignet med lønnsnivået og veksten i de andre næringene, kom familiene innen jordbruket dårligere ut, og de fikk langt mindre støtte av myndighetene enn yrker innen industri og handel.⁴⁴

Tidlig på 1900-tallet startet utbyggingen av fjøskontrollen. Fjøskontrolløren reiste rundt for å ta fettprøver og veie melken til hver enkel ku, og var et eksempel på nyskaping. Vedkommende forvaltet det første kvalitetssikringssystemet i jordbruket. Tilslutningen til fjøskontrollen ble økt i mellomkrigstiden, fra 10 til 20 prosent av fjøsbesetningene.⁴⁵

Mellomkrigstiden og 1930-tallet var en tid med pågangsmot og framsteg. Mot slutten av 20-årene nådde man markedsdekning for de fleste husdyrproduktene. Like etter første verdenskrig ble innførselen økt med en god kjøpekraft, noe som gjorde at vi ikke lenger var et importland for kjøtt og flesk. Ny jord ble underlagt plogen, og nye bruk ble bygd. Bakgrunnen er at flere hadde behov for levebrød. Samtidig ble det tatt i bruk ny teknologi og nye bruksmåter ble vanlige. De nye markedene som ble åpnet, førte til at nye varer kom i handelen.⁴⁶

3.3.1. Teknologitvikingen på 1900-tallet

I Norge kunne jordbrukerne forholde seg på to forskjellige måter til moderniseringsutviklingen, enten som tradisjonelle ''bønder'' eller som nymotens ''gårdbrukere''. Førstnevnte opplevde forandringen og utviklingen slik de ble påtvunget teknifisering. Dette vil si at når arbeidsfolk drog fra bygdene og arbeidskraften ble en

⁴² Ohman Nielsen. *1840-1914*, 70.

⁴³ Hagemann. *Det moderne gjennombudd: 1870-1905*, bind 9, *Aschehougs Norgeshistorie*, 91.

⁴⁴ Ohman Nielsen, May-Brith, *Etter 1914*, bind 4, *Norge: Norges historie*, 32.

⁴⁵ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, bind 4, *Norges landbrukshistorie*, 91.

⁴⁶ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 20.

knappere vare, steg lønningene. Å få erstattet arbeidskraften med teknologi ble derfor nødvendig. På den andre siden aksepterte den moderne gårdbrukeren frivillig de nye forholdene, og tok dermed maskiner i bruk som hjelp for å produsere for markedet. Holdninger knyttet til om man ville være tradisjonelle ”bønder” eller som nymotens ”gårdbrukere”, varierte fra person til person og fra område til område.⁴⁷

Et nytt teknologisk mønster slo gjennom i et bredt omfang i jordbruket, som innebar endrede driftsformer på flere områder. Der mennesker og dyr tidligere hadde dominert, overtok nå motorkraften fra 1900-tallet. Samtidig ble kjemiske midler brukt i hovedsak for å øke avlingene, der biologisk forskning og en systematisk avling bidro til en sterk økning i avkastningen. I jordbruket fant det derfor en produktivitetsvekst som påvirket leveforholdene og levekårene til bønder i Norge.⁴⁸ Mer effektive plantevernmidler sikret, sammen med en flerdoblet bruk av kunstgjødsel, en kraftig økning i avlingene per arealenhet enn det var tidligere.⁴⁹

Terrenget i Norge er brattlendt, ulendt og oppstykket, noe som gjorde at maskinslått var vanskelig. Arbeidet med rydding, jevning og drenering skapte bedre grunn og rom for de nye maskinene. Frukthbygger, som blant annet i Hardanger, ønsket maskiner som var lett håndterlige og manøvrerbare mellom treene.⁵⁰ Så lenge maskinene var stasjonære, var det et hinder for større utbredelse. Det norske terrenget og gårdstrukturen virket på sin side heller ikke fremmede. Først og fremst var de nye maskinene dyre.⁵¹

Fra 1900 til 1930 økte tallet på selvstendige jordbrukere fra 124 000 til 148 000 personer.⁵² I 1929 hadde 55 prosent av alle mannlige småbrukere og gårdbrukere arbeid utenom gårdsbruket.⁵³ I løpet av 1940- og 50-årene forlot de fleste jordbruksarbeiderne yrket sitt. Noen hadde fått anleggs- og byggearbeid under okkupasjonen og vendte ikke tilbake til sine gamle yrker, mens andre fant bedre betalte oppgaver i gjenreisningsårene.⁵⁴ Det var ikke før etter andre verdenskrig at mer enn hver tredje yrkesaktiv i Norge, var knyttet til industrisektoren. En del var da funksjonærer.⁵⁵

⁴⁷ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, bind 10, *Aschehougs Norgeshistorie*, 63.

⁴⁸ Lange, *Samling om felles mål: 1935-1970*, bind 11, *Aschehougs Norgeshistorie*, 184.

⁴⁹ Even Lange, ”Primærnæringene moderniseres,” Hentet 5. mai 2021 fra

<https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1808-primærnæringene-moderniseres.html>.

⁵⁰ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 248.

⁵¹ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 227.

⁵² Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 70.

⁵³ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 73.

⁵⁴ Lange, *Samling om felles mål: 1935-1970*, 187.

⁵⁵ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 58.

Den økonomiske veksten, samt en overgang til nye næringer førte til en lønnsvekst med påfølgende investeringer i ny teknologi.⁵⁶ Den økte produktiviteten i åkerbruket var et resultat av flere faktorer i teknologiutviklingen. Dette inkluderer bedre redskaper, men også fremgangen som fant sted i det vitenskapelige planteavlslaget og gjødsling. En bedre jordkultur gjorde at det ble stilt større krav til plantenæringen.⁵⁷ Ved starten av 1900-tallet var kunstgjødsel allerede i bruk i Norge, men mange steder i liten grad. Den nye Hydro-salpeteren, som hadde bakgrunn i en ny kunnskap, gjorde at gjødselbruken ble radikalt endret på lang sikt. Den nye kunnskapen omhandlet informasjon om hvilken rolle nitrogenet, kvelstoffet, spiller som gjødselstfang, da ved siden av fosfor og kalium.⁵⁸ Norsk Hydro etablerte produksjon av kunstig fremstilling av nitrogengjødsel i 1905.⁵⁹

I 1917 produserte Norsk Hydro 39 679 tonn nitrogen, der 2 924 tonn ble brukt innenlands. Det norske forbruket var kommet opp i 21 500 tonn i 1945. Kunstgjødsel ble et av de viktigste virkemidlene for endring i landbruket, også for de mindre gårdsbrukene.⁶⁰ Kunstgjødsel ble et viktig hjelpemiddel som gjorde det mulig for flere å fortsatt bli igjen på landsbygden. Bøndene som ble igjen i jordbruksnæringen måtte dyrke mer og jorden måtte gi større avkastningen så de skulle klare seg.⁶¹ Kjeldstadli skriver at med en mer allsidig planteproduksjon og bedre behandling av åkrene, kvittet man seg med en gammel fiende, trusselen om at uår skulle lage hungerskriser.⁶² Kontinuerlig arbeid med grøfing innebar at det ble større avkastning av kulturarealene. Naturgjødselmengden ble økt med en sterkere fôring, i tillegg til at gjødselhåndteringen ble bedre.⁶³

De nye smånæringene og den teknologiske utviklingen hadde mye å si for veksten i jordbruket. Smånæringene omfattet mellom annet høner og gris, gjess og ender, bikuber og kalkun, samt kaniner og pelsdyr. Inntektene som ble bragt med denne veksten i jordbruket, var viktige for mange småbruk.⁶⁴

Det var ikke alltid man greide å bruke en ny teknikk eller en ny type kunnskap sitt potensial for fullt med en gang. Av og til måtte et helt teknologisk system ligge til rette, før en teknikk ble allment brukt. Et eksempel på dette var surfôr-teknologien. Silolegging med

⁵⁶ Lund, "Inntektsfordelingen i Norge i et historisk perspektiv: Årsaker til endringer i fordelingen av inntekt fra slutten av 1800-tallet og frem mot i dag med skille mellom by og bygd," 3.

⁵⁷ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 229.

⁵⁸ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 230.

⁵⁹ Rysstad, "De lange linjer – Forelesninger om norsk jordbruk 1850-2013", 14.

⁶⁰ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 21.

⁶¹ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 46.

⁶² Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 67.

⁶³ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 233.

⁶⁴ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 89.

tilføring av syre gjorde at graset kunne bli slått tidligere enn før, i tillegg til at dette surfôret hadde en jevnere og bedre kvalitet enn høy. Samtidig som metoden var bedre og mer vellykket sammenlignet med tidligere, medførte det også at man reduserte den arbeidskrevende hesjingen og den usikre høybergingen. Selv om dette var en positiv utvikling var det ikke før på 1960-tallet, med kombinasjonen av traktor og fôrhøster som hjelpemiddel, at teknologien rundt surfôr slo gjennom for fullt.⁶⁵

Om man ville overleve som gårdbruker, måtte man ta maskiner til hjelp og produsere for et marked. For å erstatte tapt menneskelig arbeidskraft ble hesten brukt til å trekke maskiner. Fra 1890 til 1918 steg antallet hester med en tredel. Symbolet på hestemekaniseringens tid var slåmaskinen. I 1907 var det derfor slåmaskiner til alle gårdsbruk over 50 mål her til lands, og i 1927 var det flere maskiner enn gårdsbruk over 20 mål. Slåmaskinen ble deretter fulgt av andre maskiner. Til å bearbeide jorden fikk man hestehakker, stålharver og tromler. Til å så frø fikk man radsåmaskiner, og til å høste fikk man hesteriver og potetopptakere.⁶⁶

Traktoren var sentral i omleggingen av landbruket. I mellomkrigstiden var det en jevn øke i omsetningen av hesteredskaper og elektriske motorer. Interessen for å kjøpe traktorer var derimot minimal fram til 1935, mellom annet fordi traktorene som var på markedet var dårlige og tungt fungerende. Etter 1935 ble det mer lønnsomt i næringen, der stigende priser på leid arbeidskraft er noe av forklaringen på at salget økte. Dette innebar mellom annet at det de tre siste årene før krigen ble innført mer enn 600 traktorer hvert år.⁶⁷ På en annen side var også traktoren i slutten av 1930-årene forbedret og hadde fått hydraulikk og gummihjul. Dette førte til at kjøretøyet kunne brukes til oppgaver som transport og løfting i et stort omfang, i tillegg til de vanlige oppgavene som innebar pløying og harving.⁶⁸ Under andre verdenskrig sank innførselen av traktorer. 1948 var året med høyest innførsel av traktorer før 1950 i Norge. Da var tallet oppe i 2 242 traktorer.⁶⁹ Det totale traktortallet som var i bruk i Norge, hadde gått fra 4 700 i 1945 til 14 800 i 1950.⁷⁰ Traktordrift i kombinasjon med nye maskiner reduserte behovet for arbeidskraft under innhøsting og våronn. De endrede driftsformene og

⁶⁵ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 95.

⁶⁶ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 64.

⁶⁷ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 95.

⁶⁸ Lange, *Samling om felles mål: 1935-1970*, 184.

⁶⁹ NOU XI. 69. *Jordbruksstatistikk 1950*. Oslo: SSB. Hentet 2. april 2021 fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_069.pdf, 16.

⁷⁰ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 132.

den økte bruken av kjemiske midler, som gjødsel, gjorde det mulig for bonden å ikke trenge så mye hjelp i det daglige som man hadde gjort tidligere.⁷¹

En del av moderniseringsprosessen var knyttet til forbedring av veinettet. Særlig i innlandet var det vanskelig å få varer til og fra markedene på grunn av lange avstander og dårlige veier.⁷² Som en parallell linje til at antallet traktorer vokste raskt i tiden før og etter andre verdenskrig, økte også tallet på lastebiler som ble brukt til å frakte varer.⁷³

Til tross for at bøndene ble friere på mange vis enn de tidligere hadde vært, ble de med moderniseringen også avhengige av andre faktorer. Det gamle jordbruket var magert, men ”økologisk”. Dette vil si at bøndene tidligere utnyttet mest mulig av det gården og den tilhørende utmarken kunne gi, i tillegg til at de slet og hadde gjenbruk på det man hadde tilgjengelig av materiell. Noen eksempler er at filt til melkesiler ble karvet til putestopp, mens hesteavfall ble gitt som kufôr. Avfall var en ressurs og gården skapte lite søppel. På den andre siden var det stadig mer moderne jordbruket avhengig av faktorer som kom utenfra. Dette gjaldt både i forhold til naturen og til gårder, bygder og landet. Veien til et industrielt jordbruk var påbegynt.⁷⁴

Jordbruket ble også kombinert med andre næringer. I nord og vest ble jordbruket kombinert med fiske, og i øst og i Trøndelag med skog. Tidsperioden 1905-1935 illustrerte at bøndene ble avhengige av å selge varene sine for å overleve. Da blant annet veinettet, jernbanen og kommunikasjonene ble utbygd, og gårdbrukerne i større grad tok i bruk maskiner og annet innkjøpt materiale, jevnet forutsetningene seg ut. Hele jordbruksnæringen, inkludert bøndene, ble mer enhetlig og samlet enn tidligere.⁷⁵

3.4. Moderniseringen og kjønnsperspektivet fra 1900 til 1950

Problemstillingen min for oppgaven er: *”Hvorfor og hvordan skjedde en utvikling i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet”*. I dette delkapittelet vil jeg fokusere på koblingene mellom moderniseringen og kjønnsperspektivet. Utgangspunktet for dette er teorien knyttet til moderniseringsperspektivet, som det er skrevet om i 3.3. *Moderniseringsperspektivet* og 3.3.1 *Teknologiutviklingen på 1900-tallet*.

⁷¹ Lange, *Samling om felles mål: 1935-1970*, 187.

⁷² Ohman Nielsen, *1840-1914*, 61.

⁷³ Lange, *Samling om felles mål: 1935-1970*, 40.

⁷⁴ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 68.

⁷⁵ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, 69.

Den økonomiske veksten i Norge fra midten av 1800-tallet hadde bakgrunn i at det ble en økende utenlandsk etterspørsel etter norske varer, teknologiske endringer og økt arbeidsdeling. Det faktum at kvinner, barn og gamle gjorde en stadig større innsats i jordbruket, gjorde at mennenes tid ble frigjort til å kunne delta i inntektsgivende arbeid i eksportnæringene.⁷⁶ I det gamle samfunnet var den ansvarsfulle kvinnen sentral. Om menn ikke kom hjem fra krigen, når mannen døde eller det var en krise i fisket, var kvinnen en sikkerhet.⁷⁷ Skjedde det en krise som involverte mannen kunne kvinnene, sammen med barna og de gamle, ta ansvar på gården og drifte den videre. På den måten ble det en fleksibel arbeidsdeling.

Arbeidet på gården ble delt mellom kvinnen og mannen på gårdsbruket, selv om dette innebar at det var kjønnsdelte arbeidsoppgaver.⁷⁸ I 1920 var det registrert 242 000 menn og 57 000 kvinner av den samlede voksne befolkningen i Norge, som hadde jordbruk som hovednæring. De fleste var enten arbeidende familiemedlemmer eller selvstendige hovedpersoner.⁷⁹ Tallene til hvor mange registrerte kvinner og menn som hadde jordbruk som sin hovednæring, kan være med på å illustrere kjønnsdelingen som fantes i jordbruket i 1920.

I fiskerbondøkonomien langs kysten var kvinnene sentrale. Her kunne mennene være borte i flere uker og/eller måneder for å delta i de store sesongfiskeriene. Dette førte til at kvinnene måtte ta ansvaret for alle arbeidsoppgavene på gården, og de måtte utføre oppgaver som ble betraktet som mannsarbeid. Dette innebærer å måtte ta seg av gårdsregnskapene, hogge ved for å holde varmen og å kjøre gjødsel, i tillegg til de allerede dagligdagse oppgavene som inkluderte arbeidet i fjøset og som f.eks. å kinne smør.⁸⁰ Ragnhild Aarsæther oppsummerer i 1981 det hele da hun skrev: ”En fiskerbonde er to personer, én som driver fiske og ei kone som driver gårdsbruk”.⁸¹

Et viktig middel i moderniseringsprosessen av jordbruket var økt fagkunnskap.⁸² Fagkunnskapen var helst tilgjengelig for menn og handlet om den markedsorienterte delen av gårdsdriften. Rundt 1900 kom husmorskolene, som gav fagutdanning i husholdarbeidet og var knyttet til selvforsyningen som man drev på en gård. Disse endringene var med på å påvirke

⁷⁶ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 162.

⁷⁷ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 210.

⁷⁸ Aavatsmark, ”Husmorrollen i Norge – Arbeiderpartiets politikk 1945-51,” 27.

⁷⁹ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 174.

⁸⁰ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 271-272.

⁸¹ Sandvik, ”Å være bonde, husmann, fisker, slusk”.

⁸² Ohman Nielsen, *1840-1914*, 67.

kjønnsrollene, der markedsorienteringen ble sett på som moderne og mandig, mens selvforsyning på den andre siden, ble gammeldags og kvinnelig.⁸³

Før første verdenskrig startet i 1914 hadde en del aktiviteter og samfunnsområder vært stengt for kvinner med henvisning til deres hjerne, da de ikke kunne eller burde tenke på politikk og aktuelle samfunnsspørsmål, eller på vitenskapelige eller faglige emner. Mannlige politikere, vitenskapsmenn og embetsmenn mente slikt kunne være farlig for deres kvinnelighet, og en fare for barnene deres i fremtiden.

Lønnsforskjellene som var knyttet til kjønn, som vil si at menn fikk bedre betalt enn kvinner, ble antatt å henge sammen med ulikheten til den fysiske kapasiteten til kjønnene, der menn ble ment å være fysisk sterkere. At mennene var de som tidlig fikk fagutdanning, var en faktor til at mennene ble sett som høyere kvalifisert enn kvinnene. Når kvinner tok over mannsarbeid ble det antatt at dette hadde en kopling med at det var innført teknologi som gjorde arbeidet enklere, slik kvinnene var i stand til å gjøre det samme arbeidet som mennene hadde gjort.⁸⁴

I mange bygdesamfunn førte mekaniseringen til et klarere skille mellom kjønnene, der mennene overtok det som tidligere ble sett på som kvinnearbeid. Mennene stod frem som organisatorer, der de representerte det nye gjennom meieridriften og landbrukslag. Her fikk mennene en rolle som faglært arbeidskraft der de var omreisende fagfolk.⁸⁵ I jordbrukssamfunnet hadde arbeidet med melken blitt sett på som et kvinnearbeid, der det ble reknet som skamfullt for mennene å arbeide med. Mekaniseringen førte derimot til at produksjonen og bearbeidingen med melken, gradvis ble overtatt av menn, selv om arbeidet nå var fysisk lettere enn tidligere. Med dette ble teknologien knyttet til maskulinitet, mens det rutinemessige arbeidet på den andre siden ble knyttet til feminitet.⁸⁶

På flatbygdene på Østlandet var derimot ikke fjøsarbeidet kvinnearbeid. Her leide gårdene inn mannlige røktere på de store gårdsbrukene, mens mennene var på vei inn i de mindre gårdsbrukene allerede i 1930-årene.⁸⁷

Melkemaskinen har ikke alltid vært bare et kjønns maskin. Fra starten ble melkemaskinen brukt av både kvinner og menn, og kan derfor sies å ikke ha en spesifikk kjønnskode. Som en motsetning ble traktoren sett på som mennenes maskin helt fra starten, da de første traktorene kom til Norge. En forklaring kan være at traktoren erstattet hesten, som

⁸³ Ohman Nielsen, *1840-1914*, 69.

⁸⁴ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 271.

⁸⁵ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 277.

⁸⁶ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 278.

⁸⁷ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 32.

var menneskes domene. På en annen side kan en av årsakene til denne utviklingen være at kvinnene lot mennene håndtere traktoren, som en form for avlastning for alle de andre arbeidsoppgavene kvinnene hadde i samtiden.⁸⁸

I mellomkrigstiden var separatoren ved siden av symaskinen og kjøttkvernen den viktigste tekniske nyheten for kvinnene. I 1925 var det enda en lav prosent av all melken, 31 prosent, som ble levert til meieri og avdelinger som produserte ost og meieriprodukter. Dette vil si at det meste av melken, de resterende prosentene, enten ble brukt for direkte salg som smør, ost eller nysilt melk eller til husbruk.⁸⁹

Det skjedde en omlegging når det gjaldt produksjonsmåten knyttet til melkestell og meieri i perioden fra 1870-årene til 1940-årene. Omleggingen innebar at produksjonen ble flyttet fra gårder og støler til ysteri og meieri. Selv om noen av meieriene var små i størrelsen og hadde de samme produksjonsutstyret som man fant på gårdene, gikk utviklingen i retning av å få større og mer industrialiserte produksjonsanlegg som ble drevet av vasskraft, dampkraft eller elektrisk kraft.⁹⁰ En teknologisk forutsetning for denne utviklingen var separatoren. Den skilte fløten fra skummamelken med hjelp av et sentrifugeringsprinsipp, i stedet for den gamle metoden som gikk ut på å skumme fløten etter at melken hadde stått og skilt seg.⁹¹ I perioden fra 1932 til 1950 var det en jevn innførsel av separatorer, der det laveste tallet var i 1949 med 2 230 separatorer, sammenlignet med det høyeste tallet som var 8 568 stykk i 1941.⁹²

Kvinner hadde stort sett de samme ansvarsområdet og gjorde de samme oppgavene, selv om arbeidsprosessene i noen grad skiftet innhold på grunn av ny teknologi, produksjonsomlegging og nye kjøpevarer. Det var fjøset som var kvinnene sin hovedarena i gårdsøkonomien. Dette kom ved siden av omsorgsplikter til barn og gamle, husstell og ansvaret kvinnene hadde for råvareforedling.⁹³ Foredlingen av gårdens produkter ble industrialisert ved framveksten av meieri- og kjøttindustri, annen nærings og blant annet nytelsesindustri og tekstilindustri. Disse endringene i produksjonen gjorde at mye av det tradisjonelle kvinnearbeidet i norsk landbruk forsvant.⁹⁴ Moderniseringen førte til at nye maskiner, som traktorer ble tatt i bruk i det norske jordbruket. Traktoren ble mannens

⁸⁸ Berit Brandth og Agnes Bolsø, *Kvinner, maskiner og likestilling i landbruket* (Trondheim: Senter for bygdeforskning, 1995), 19.

⁸⁹ Almås, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000*, 33.

⁹⁰ Hoel, *Fjordfylket på nye vegar: 1875-1945*, 107.

⁹¹ Hoel, *Fjordfylket på nye vegar: 1875-1945*, 108.

⁹² NOU XI. 69. *Jordbruksstatistikk 1950*, 16.

⁹³ Gjerdåker, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, 292.

⁹⁴ Brandth og Bolsø. *Kvinner, maskiner og likestilling i landbruket*, 20.

domene, mens melkemaskinen ikke nødvendigvis fikk en spesifikk kjønnskode. For å øke produktiviteten er mekaniseringen et hjelpemiddel i moderniseringsprosessen. Mekaniseringen kan bidra til både feminisering og maskulinisering av arbeid.⁹⁵

4.0. Drøfting

I denne delen av oppgaven vil jeg drøfte, og benytte fagstoffet jeg har skrevet om i jordbrukskapittelet, samt egen refleksjon, for å komme med et svar på problemstillingen min: *''Hvorfor og hvordan skjedde en utvikling i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet?''*

4.1. Begrepene utvikling og modernisering

Det første jeg vil skrive om, er hva som har rett måte å definere begrepene ''utvikling'' og ''modernisering'' på. Er det i etterkant av en endringsprosess vi først ser resultatet av disse trekkene? Samtidig kan man stille spørsmål om det vi i vår samtid ser på som en utvikling og en del av en moderniseringsprosess, det samme som menneskene fra 1900 til 1950 syntes? Man forbinder gjerne i dag utvikling med noe som er med på å skape en forbedring, og et verktøy til å gjøre noe mer avansert.⁹⁶ Om menneskene fra 1900-tallet og utover så på det som foregikk, som en nødvendig og uunngåelig endringsprosess for å kunne overleve i jordbruket, og ikke som noe som bidrog til å skape en forbedring i livene deres, er det ikke sikkert de så på begrepet utvikling slik man kanskje ser på det i dag.

Den samme tankegangen som med utvikling, kan bli brukt om moderniseringen i jordbruket. Selv om det foregår kontinuerlige endringer i samtiden, kan det være at noen var mest komfortable med situasjonen slik de hadde det, før moderniseringsperspektivet ble synlig for de fleste jordbrukerne. En slik holdning kan man se igjen i hvordan jordbrukerne forholdt seg til moderniseringsutviklingen, enten som tradisjonelle bønder eller som nymotens gårdbrukere. De tradisjonelle bøndene opplevde utviklingen og forandringen som en pådriver til en påtvunget teknifisering. Moderniseringen førte med seg nye maskiner og nye teknologier. Ettersom de nye maskinene ofte var dyre, slet nok mange av småbrukene med å ha råd til slike investeringer. Dette økonomiske aspektet kan ha vært med på å virke negativt

⁹⁵ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 278.

⁹⁶ Cambridge Dictionary, ''Development,'' Hentet 6. mai 2021 fra <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/development>.

inn på holdningene til disse tradisjonelle bøndene. Selv om bøndene på flere måter ble friere enn tidligere, ble man med moderniseringen avhengig av andre faktorer. I det gamle jordbruket utnyttet man det man hadde på gården, og mellom annet gjenbruk av tilgjengelig materiell. Avfallet var en ressurs og gården skapte lite søppel, og kan derfor kalles ”økologisk”.

Med det moderne jordbruket ble man avhengig av flere faktorer som kom utenfra, både i forhold til naturen og til gårder, bygder og landet. På den andre siden gjorde moderniseringen at hverdagen for mange gårdbrukere ble lettere, og frigjorde tid de tidligere hadde brukt på arbeid. Med den frigjorte tiden fikk man mulighet til å gjøre andre arbeidsoppgaver eller fokusere på flere områder ved husholdet. Et eksempel på en slik modernisering er innføringen av meieri og ysteri. Foredlingen av gårdens produkter ble industrialisert ved framveksten av slike anlegg. Utviklingen gikk i retning av å få større og mer industrialiserte produksjonsanlegg.

Som en oppsummering kan man si at begrepene utvikling og modernisering kan ha blitt opplevd ulikt fra i dag, sammenlignet med bøndene som levde i tidsperioden 1900-1950. Jeg forholder meg til begrepene slik man bruker dem i dag, selv om jeg er klar over at det kan være ulike oppfatninger knyttet til både utvikling og modernisering. Ofte kan det også være enklere å se på utviklingstrekk i historien med et tilbakeblikk. Bøndene var kanskje ikke klare over hvilken betydning utviklingstrekkene kom til å ha for dem i 1910, sammenlignet med lærdommen man satt med både i 1950 eller i 2000.

4.2. Hvorfor skjedde moderniseringen i jordbruket fra 1900 til 1950 i Norge?

Fra midten av 1800-tallet var det en økonomisk vekst i Norge, og kombinasjonen med en overgang til nye næringer, førte til en lønnsvekst med påfølgende investeringer i ny teknologi. Industrialiseringen fikk et skikkelig fotfeste i Norge i begynnelsen av århundret, og førte til at det skjedde endringer i primærnæringene, både moderniseringsprosesser og rasjonalisering. Man behøvde mindre arbeidskraft innen jordbruket, på grunn av en høyere produktivitet som ble skapt av tekniske fremskritt. For bøndene ble lønningene for høye til at de kunne fortsette å drive på den samme måten. Moderniseringen ble derfor presset frem av både lønnsnivå og mangelen på arbeidskraft.

Et nytt teknologisk mønster slo gjennom i et bredt omfang i jordbruket, som innebar endrede driftsformer på flere områder. Der mennesker og dyr tidligere hadde dominert, overtok nå motorkraften fra 1900-tallet. Likevel ble moderniseringsprosessene satt i gang til

ulike tidspunkt rundt i Norge, blant annet på grunn av det forskjellige landskapet og det varierende ressursgrunnlaget. Sogn og Fjordane er eksempel på et fylke som opplevde moderniseringen senere enn andre deler av landet. Det ujevne og ulendte terrenget i Norge gjorde at maskinslått var vanskelig. Arbeidet med rydding, jevning og drenering skapte et bedre grunnlag for de nye maskinene. Traktordrift i kombinasjon med nye maskiner reduserte behovet for arbeidskraft under innhøsting og våronn.

En bedre jordkultur gjorde at det ble stilt større krav til plantenæringen. Det ble tatt i bruk kjemiske midler som kunstgjødsel, i hovedsak for å forbedre og øke avlingene. Jordbruket i Norge hadde en produktivitetsvekst som påvirket levetilstandene og levekårene til bønder.

4.3. Utviklingen i moderniserings- og kjønnspektivet i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950

Med moderniseringspektivet kan man benytte seg av statistikk og spesifikke årstall, til å argumentere og vise til en utvikling og progresjon innen jordbruket. Når det kommer til kjønnspektivet på den andre siden, kan dette være mer problematisk. Selv om det er mulig å finne litteratur som mellom annet sier noe om hvor mange kvinner som har jordbruk som hovednæring fra 1900, kan det være en utfordring å fastslå når det skjedde en spesifikk utvikling innen kjønnspektivet. Endringene i kjønnspektivet tar derfor utgangspunkt i årstallene til moderniseringsprosessen. Både moderniserings- og kjønnspektivet i jordbruket har hatt en utvikling som har gått over tid, og som har med tiden har vært viktige faktorer til bøndene og gårdbrukerne i Norge.

I det gamle bondesamfunnet var den ansvarsfulle kvinnen sentral. Kvinnene var en sikkerhet om menn ikke kom hjem fra krigen, når ektefellen døde eller det var en krise i fiskeriet. Her var det en fleksibel arbeidsdeling. Fiskerbonden langs kysten i Norge er et eksempel der kvinnene var sentrale, særlig grunnet mennenes fravær i sesongfiskeriene. Her måtte kvinnene ta ansvar for alle arbeidsoppgavene på gården, også oppgavene som ble betraktet som mannsarbeid, som innebar mellom annet å hogge ved og å kjøre gjødsel.

En viktig forutsetning og hjelpemiddel i moderniseringsprosessen av jordbruket var økt fagkunnskap. Denne fagkunnskapen handlet om den markedsorienterte delen av gårdsdriften, og var helst tilgjengelig for menn. For kvinnene kom husmorskolene rundt 1900, som gav fagutdanning i husholdarbeidet og var knyttet til selvforsyningen som man drev på en gård. Fordelingen rundt hvilken fagkunnskap kjønnene fikk, påvirket kjønnsrollene. Man

får inntrykk av at det nye og moderne var kunnskap som var sentrert rundt mennene, mens det tradisjonelle og gamle var kvinnene sine arbeidsfelt. Tanker og holdninger knyttet til kjønn i det gamle jordbrukssamfunnet, ble tatt med i starten av det industrialiserte jordbruket. Et annet aspekt som kan være med på å bygge under slike kjønnsstereotyper, var lønnsforskjellene som var knyttet til kjønn som ble forklart med kjønnes ulike fysiske kapasitet. Selv om kvinner fikk stemmerett i 1913 og hadde tilgang til de fleste yrker og utdanninger, noe som gjerne vil tilsi for mange at kvinner sin posisjon i samfunnet ble verdsatt, får man en følelse av at det fortsatt var skiller mellom kjønnsrollene i første halvdel av århundret.

Meningene om at menn var fysisk overlegne kvinner, som blant annet er brukt angående lønnsforskjeller, kan virke selvmotsigende i jordbruket. Hadde det ikke vært for gårdskvinnene langs kysten vår, hadde de fleste gårdsbruk vært ute av drift. Et slikt eksempel kan være med på å begrunne at kjønnene i jordbruket var kapable til å gjøre de samme arbeidsoppgavene på gårdsbruket. Historiker Brynjulv Gjerdåker mener likevel at det kvinnedrevne jordbruket langs kysten vår, var av dårligere kvalitet og hadde mindre prestisje enn jordbruket på flatbygdene på Østlandet. Han overser forbedringer og tilpasninger som ble gjort, da han mener dette er en hovedårsak til at mekanisering og driftsomlegginger kom sent i kystjordbruket.⁹⁷ Det ble antatt at den nye teknologien gjorde arbeidet enklere, noe som var en kopling til når kvinnene tok over mannsarbeid. På samme side kan det bli argumentert for at kvinnene ønsket at det skulle være en tydelig kjønnsdeling i jordbruket. Helt fra da de første traktorene kom til Norge, ble de sett på som mennenes maskin. Hesten var mannens domene, og det var traktoren som erstattet de fysiske hestekreftene. Det er mulig at de fleste kvinner så på moderniseringen og mekaniseringen, som en mulig avlastning for alle de andre arbeidsoppgavene de hadde. Moderniseringen førte derfor til at kvinner gjorde det som tidligere ble sett på som mannsoppgaver, men menn gjorde også det som tidligere ble sett på som kvinneoppgaver.

Moderniseringen førte med seg et klarere skille mellom kjønnene i mange bygdesamfunn, der mennene overtok det som tidligere ble sett på som kvinnearbeid. Et eksempel er produksjonen og bearbeidingen med melken. Teknologien ble gjerne knyttet til maskulinitet, og det rutinemessige arbeidet ble knyttet til feminitet. Som en kontrast til dette var melkemasinen brukt både av menn og kvinner, og kan sies å ikke ha en spesifikk kjønnskode.

⁹⁷ Hagemann m.fl. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, 272.

5.0. Konklusjon

Drøftingskapittelet legger til grunn for besvarelsen på problemstillingen til oppgaven min: *''Hvorfor og hvordan skjedde en utvikling i jordbruket i Norge fra 1900 til 1950, med fokus på moderniserings- og kjønnsperspektivet.''*

Begrepene utvikling og modernisering kan ha hatt en annen betydning for bønder i første halvdel av 1900-tallet. Kvinner og menn innen jordbruket kan ha opplevd endringene som skjedde, som en nødvendig del av å kunne overleve av jordbruket. For å se hvordan de aktuelle faktorene spiller inn på hverandre, kan det være enklere å ha en tidsmessig avstand fra en hendelse eller forskjellige utviklingstrekk. Med moderniseringsperspektivet kan man enklere benytte seg av årstall og statistikk, sammenlignet med kjønnsperspektivet. Når en spesifikk utvikling eller progresjon foregikk, kan være vanskeligere å fastslå innen kjønnsperspektivet. Innen dette fagfeltet kan gjerne kildelitteraturen ta utgangspunkt i generelle utviklingstrekk i Norge i tidsperioden 1900 til 1950.

Moderniseringen av det norske jordbruket fra 1900 til 1950, førte med ny teknologi som påvirket bøndenes levevilkår og levemåter. For å øke produktiviteten er mekaniseringen et hjelpemiddel i moderniseringsprosessen. Mange av de samme ansvarsområdene og oppgavene som man hadde i det gamle jordbrukssamfunnet, hadde også kvinner i første halvdel av 1900-tallet. Den nye teknologien som moderniseringen førte med seg bidrog likevel til at noen av arbeidsprosessene skiftet, det foregikk en produksjonsomlegging og at det ble flere kjøpevarer tilgjengelig i samfunnet. Eksempler på produkt som opplevde en industrialisering, var mellom annet produkt knyttet til meieri og ysteri, kjøttindustrien eller tekstilindustrien.

Moderniseringen og utviklingen av jordbruket fra 1900 til 1950 bidro til både maskulinisering og feminisering av arbeid. Nye maskiner som traktorer ble tatt i bruk i moderniseringen av jordbruket, og traktoren ble mennenes domene. Mennene representerte det nye gjennom meieridriften og landbrukslag, der de stod frem som organisatorer. Det ble et klarere skille på noen arbeidsområder i mange bygdesamfunn, der mellom annet menn overtok det som tidligere ble sett på som kvinnearbeid. Produksjon og bearbeiding med melken er et eksempel. I samfunnet ble teknologien gjerne knyttet til maskulinitet, og det rutinemessige arbeidet til feminitet. En viktig forutsetning i moderniseringsprosessen av jordbruket var økt fagkunnskap. Fordelingen rundt hvilken fagkunnskap kjønnene fikk, påvirket kjønnsrollene. Man får inntrykk av at det nye og moderne, var kunnskap som var sentrert rundt mennene, mens det tradisjonelle og gamle var kvinnene sine arbeidsfelt.

På en annen side var det også eksempel på at moderniseringen førte til ny teknologi, som ikke hadde noen spesifikk kjønnskode. Innføringen og bruken av melkemaskinen kan være et eksempel på dette utviklingstrekket. Man kan derfor si at moderniseringen av jordbruket på første halvdel av 1900-tallet påvirket kjønnsperspektivet i det norske jordbruket, i retning av mer likestilling mellom kjønnene.

6.0. Litteraturliste

- Almås, Reidar, *Frå bondesamfunn til bioindustri: 1920-2000* bind 4 av *Norges landbrukshistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2002.
- Aavatsmark, Terje Lillebo. ”Husmorrollen i Norge – Arbeiderpartiets politikk 1945-1951.” Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2019.
- Berg-Hansen, Einar. ”Et fiskarbondesamfunn under avvikling. Befolkningsutvikling og næringsaktivitet sett i et moderniseringsperspektiv. Valberg. Vestvågøy 1930-1970.” Masteroppgave, Universitetet i Tromsø, 2008.
- Brandth, Berit og Agnes Bolsø. *Kvinner, maskiner og likestilling i landbruket*. Trondheim: Senter for bygdeforskning, 1995.
- Cambridge Dictionary. ”Development.” Hentet 6. mai 2021 fra <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/development>.
- Dalland, Olav. *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2020.
- Eggen, Øyvind. ”Utvikling” i *Store norske leksikon*. Sist endret 6. desember 2020. <https://snl.no/utvikling>.
- Finstad, Bjørn-Petter, Edgar Hovland, Dag Hunstad, Anders Haaland, Karl Egil Johansen, Nils Kolle og Årstein Svihus, *En næring i omforming: 1880-1970*, bind 3 av *Norges fiskeri- og kysthistorie*, redigert av Nils Kolle. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2014.
- Fojuth, Marie-Theres. *Å lese og skrive i historie og historiedidaktikk: En veileder for studenter*. Institutt for kultur- og språkvitenskap, Universitetet i Stavanger, 2020.
- Gjerdåker, Brynjulv, *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, bind 3 av *Norges landbrukshistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2002.
- Hagemann, Gro, Kari Melby, Hege Roll-Hansen, Hilde Sandvik og Ingvild Øye. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2020.
- Hagemann, Gro, *Det moderne gjennombrudd: 1870-1905*, bind 9 av *Aschehougs Norgeshistorie*, redigert av Knut Helle m.fl. Oslo: Aschehoug, 1997.

- Harboe, Thomas. *Metode og prosjektskriving – en introduksjon*. Fredriksberg: Samfundslitteratur, 2013.
- Hoel, Oddmund Løkensgard, *Fjordfylket på nye vegar: 1875-1945*, bind 3 av *Soga om Sogn og Fjordane*, redigert av Ola Svein Stugu og Hans Jacob Orning. Bergen: Fagbokforlaget, 2017.
- Jensseter, Heidi. ”Kjønnsperspektiv i norsk planlegging – likestillingsintegrering i policy og praksis.” Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, 2020.
- Kjeldstadli, Knut. *Et splittet samfunn: 1905-1935*, bind 10 av *Aschehougs Norgeshistorie*, redigert av Knut Helle m.fl. Oslo: Aschehoug, 2005.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 1999.
- Lange, Even. ”Primærnæringene moderniseres.” Hentet 5. mai 2021 fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1808-primærnæringene-moderniseres.html>.
- Lange, Even. *Samling om felles mål: 1935-1970*, bind 11 av *Aschehougs Norgeshistorie*, redigert av Knut Helle m.fl. Oslo: Aschehoug, 1998.
- Lund, Merethe Eriksrud. ”Inntektsfordelingen i Norge i et historisk perspektiv: Årsaker til endringer i fordelingen av inntekt fra slutten av 1800-tallet og frem mot i dag med skille mellom by og bygd.” Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2012.
- Løkke, Eirik. ”Hva er landbruk?.” Hentet 1. april 2021 fra <https://www.civita.no/politisk-ordbok/hva-er-landbruk>.
- Myhre, Jan Eivind. ”Byene som redskaper for samfunnsbygging og arenaer for modernisering.” I *Norsk byhistorie: Urbanisering gjennom 1300 år* av Knut Helle m.fl., 273-293. Oslo: Pax Forlag A/S, 2006.
- Myhre, Jan Eivind. ”Industrialiseringens byer og tettsteder.” I *Norsk byhistorie: Urbanisering gjennom 1300 år* av Knut Helle m.fl., 294-311. Oslo: Pax Forlag A/S, 2006.
- NOU XI. 69. *Jordbruksstatistikk 1950*, SSB: Oslo 1951. Hentet 2. april 2021 fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_069.pdf.
- Ohman Nielsen, May-Brith, *1840-1914*, bind 3 av *Norvegr: Norges historie*. Oslo: Aschehoug, 2011.
- Ohman Nielsen, May-Brith, *Etter 1914*, bind 4 av *Norvegr: Norges historie*. Oslo: Aschehoug, 2011.
- ”Primærnæring.” Hentet 20. mars 2021 fra <https://www.fn.no/Statistikk/Primaernaering>.

Rysstad, Sigurd. "De lange linjer – Forelesninger om norsk jordbruk 1850-2013¹." Norges miljø- og biovitenskapelige Universitet, 2013.

Sandvik, Hilde. "Å være bonde, husmann, fisker, slusk." Hentet 2. april 2021 fra <https://www.norghistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1320-a-vere-bonde-husmann-fisker-slusk.html>.

Skoglund, Tor. "100 års ensomhet? Norge og Sverige 1905-1005: Fra jordbruk til olje og tjenester." Hentet 4. mai 2021 fra <https://www.ssb.no/nasjonaltregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/fra-jordbruk-til-olje-og-tjenester>.

Universitetet i Bergen. "Kjønnsperspektiv." Publisert 25.09.2017. <https://www-uis-no.ezproxy.uis.no/skok/kj%C3%B8nnsperspektiv/107727/sentrale-begrep#strukturelt-kj-nn>

Universitetet i Stavanger. "Bacheloroppgave i historie LHis370." Studieåret 2020-2021. https://www-uis-no.ezproxy.uis.no/nb/student/course/LHis370_1